

Одредба члана 11 полази од схватања да и лично осигурање има обештећујући карактер и да осигураник не може да кумулира оба права јер би био два пута обештећен за исту штету.

De lege ferenda ово решење даје места дискусији и сматрамо га неоправданим. Лично осигурање, према схватању већег дела теорије, било да је засновано на закону, било на уговору, има за циљ да осигуранику обезбеди извесну своту новца за случај наступања одређеног догађаја. У нашем случају да повређеном путнику, или у случају његове смрти његовој породици, обезбеди суму новца. Сума осигурања је противпрестација премијама. Она се утврђује споразумом осигурача и осигураника или законом и не зависи од евентуалне штете. Захтев према железници и захтев према Државном осигуравајућем заводу имају различите основе, те би осигураник требало да буде овлашћен да оствари оба ова права. Уосталом, решење наше уредбе не пружа скоро никакву корист жртви несреће. Тим решењем жртва не добија ништа, или врло мало, с обзиром да се као одговорно лице у нашој пракси у огромној величини случајева појављује железница, услед њене објективне одговорности, а она је увек солвентна и жртва би се од ње увек могла надлатити. (Види приказ пресуде од стране професора Константиновића у *Архиву за правне и друштвене науке*, бр. 2 од 1951.)

Др. Владимир Јовановић

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ ОКРИВЉЕНОГ ЗА ЛАЖНО ТЕРЕЋЕЊЕ ТРЕЋИХ

Судска пракса показује да нису тако ретки случајеви да окривљени, дајући своје исказе у кривичном поступку (било у претходном поступку било на главном претресу), лажно терете трећа лица без обзира да ли су иста саоптужници или нису. Постаља се питање да ли окривљени треба да кривично одговара за свој лажни исказ дат у кривичном поступку који се води противу њега.

Одмах треба рећи да је реч о питању које сваки историски дати кривичноправни систем решава у склопу и складу са основним својим принципима и интенцијама које, разуме се, долазе до изражаја у регулисању и овога питања. Као такво, очевидно је да ово може бити једно од питања чије овакво или онакво решавање показује поред осталог и то какав је процесни положај окривљеног у кривичном поступку датог кривичноправног система.

У бив. југословенском Кривичном законнику постојало је неколико кривичних дела из групе кривичних дела противу правосуђа која долазе у обзир при решавању овога проблема. Ту је пре свега долазило кривично дело из § 139 („Ко противу свога уверења некој власти лажно пријави да је извесно лице учинило кривично дело или да је повредило своју службену дужност у намери да се

противу њега отпочне кривични или дисциплински поступак...“), затим кривично дело из § 140 („Ко знајући да није учињено кривично дело учини лажну пријаву власти о таквом делу или ко се лажно сам отпужи да је учинио какво кривично дело ...“), затим и кривично дело из § 144 („Ко пред судом под заклетвом лажно нешто исказе... Ако се сведок, вештак, преводилац или тумач у кривичном поступку против ког лица лажно заклео, у корист или на штету овога...“), те коначно и кривично дело из § 145 („Казнама из прописа § 144 казниће се сва она лица која су законом ослобођена полагања заклетве или су се позвала на већ положену заклетву ако су штогод лажно исказала пред судом“), док § 146 не уноси ништа битно ново у ову материју.

Као што се види, ови прописи нису директно предвиђали одговорност окривљеног за лажно терећење трећих лица. У њиховом тумачењу су се, међутим, мишљења у извесној мери разилазила по питању да ли се по њима може засновати и кривична одговорност окривљенога који у кривичном поступку који се води противу њега лажно терети трећа лица. Др. Т. Живановић стоји на становишту да окривљени у таквом случају не може одговарати по § 144 пошто исти изричитим набрајањем прећутно искључује окривљеног из круга лица која одговарају по овом законском пропису. Он, међутим, сматра да окривљени у датом случају може кривично одговарати и то за кривично дело из § 139. Др. Живановић полази од тога да „пријава“ о којој је у овом пропису реч, не мора бити учињена из сопствене одлуке (и иницијативе) већ се може састојати и у одговору на постављено службено питање при чему се, по његовом мишљењу, потпуно изједначаје сведок и окривљеник у случају ако на саслушању дају лажну изјаву да је неко лице извршило кривично дело (*Основи кривичног права* — Посебни део, стр. 169—170). Лаза Урошевић је, међутим, супротног мишљења: он сматра да окривљени ни под којим условима не може одговарати за лажан исказ дат у кривичном поступку који се води противу њега. Урошевић, супротно Живановићу, сматра да „лажно достављање и оптуживање несумњиво претставља извесну акцију засновану на властитој одлуци достављачевој (драговољност доставе) а не да је достава потекла услед пропитивања власти“ (*Кривични закон са коментаром*, стр. 232). Коментаришући цитиране прописе Чубински се не изјашњава директно али се може закључити да он, као и Урошевић, ограничава примену наведених прописа, тј. искључује окривљенога од кривичне одговорности за лажан исказ. Колико ми је познато судска пракса у предратној Југославији је углавном стајала на становишту које су заступали Урошевић и Чубински.

Наш Кривични законик у групи кривичних дела противу правосуђа садржи два кривична дела која долазе у обзир при решавању овога проблема. То су кривично дело лажног пријављивања из чл. 282 („Ко пријави неко одређено лице да је учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности, а зна да то лице није

учинилац..“) и кривично дело давања лажног исказа из чл. 283 („Сведок, вештак, преводилац или тумач који пред судом, у арбитражном или управном поступку да лажан исказ..“). Као што се види већ из њихове стилизације, ни ови законски прописи — од којих је чл. 282 сродан по материји бив. § 139 а чл. 283 бив. § 144 — не одговарају директно на постављено питање па се, према томе, и код нас може поставити, а у пракси се и поставља, питање да ли се ови законски прописи односе и на окривљенога који у кривичном поступку лажно терети трећа лица.

У нашој послератној кривичноправној теорији у погледу питања постоји мишљење др. Ј. Таховића који сматра да окривљени по нашем Кривичном закону не може кривично одговарати за свој лажан исказ па ни уколико би теретио трећа лица. Таховић наиме сматра да треба правити разлику давања лажног исказа странака у кривичном поступку и у другим поступцима (грађанском, управном), те да „давања лажног исказа од стране окривљеника није основ за његову кривичну одговорност јер то спада у његово право одбране у ширем смислу“ (*Кривично право — Посебни део*, стр. 379).

Судећи према пракси Врховног суда Србије, изгледа да и наша пракса у основи стоји на овом становишту, тј. да сматра да окривљени не може кривично одговарати за свој лажни исказ против трећих лица. То, међутим, не значи да је наша пракса јединствена у овом становишту. Извесна колебања и неуједначености довеле су до тога да је овај проблем морао да се дискутује на једном ширем плану. (Тако, напр., у Врховном суду Србије у 1955 донете су две одлуке од којих једна сматра да окривљени може, а друга да он не може кривично одговарати за свој исказ којим је лажно теретио трећа лица.) Кад су те дискусије почеле (у Врховном суду Србије и у кривичној секцији Удружења правника за Београд) показало се да постоје и различита становишта која се, међутим, могу свести у основи на два. Изложићу њихове основне аргументе остављајући засад по страни и питање (које би иначе заслужило да се о њему посебно дискутује) одговорности странака за давање лажног исказа у осталим поступцима.

Једно становиште у принципу полази од тога да окривљени по нашем Кривичном закону под подређеним условима и околностима може и треба да кривично одговара за свој лажан исказ против трећих лица. Ово становиште, међутим, има две варијанте: по првој варијанти, окривљени за лажно терећење трећих лица може одговарати било па пропису чл. 282, тј. за кривично дело лажног пријављивања, било по пропису чл. 283, тј. за кривично дело давања лажног исказа; по другој варијанти, окривљени за лажно терећење трећих лица може одговарати само по пропису чл. 282, тј. за кривично дело лажног пријављивања. Полазна разлика између ових варијаната је очевидна: прва сматра да се окривљени, кад лажно терети трећа лица у свом исказу датом у кривичном поступку против њега, изједначаје са изричито наведеним лицима у

чл. 283, док друга, напротив, сматра да је изричито навођење ових лица у чл. 283 искључило окривљенога из примене овога законског прописа, но да он одговара по чл. 282 пошто законски израз „ко пријави...“ треба тумачити тако да се ово односи и на окривљенога и његов исказ у кривичном поступку.

Не инсистирајући на полазним разликама изложених варијаната овога становишта треба се задржати на његовој основној аргументацији која се у основи своди на следеће:

Наш Закон о кривичном поступку предвиђа многе процесне гаранције за окривљенога као странку у кривичном поступку. Те гаранције обезбеђују окривљеноме право и могућност да се брани како сам хоће и уме. У тој својој одбрани он је потпуно слободан. Али само до једне границе: док не дођу у питање права и интереси трећих лица. Ако пак ово дође у питање, немамо разлога да окривљенога стављамо у повољнији положај од свих других лица, па напр. и од сведока. Утолико пре што окривљени у кривичном поступку не даје исказ само као окривљени, већ уједно и као сведок, пошто се он и као такав може појавити и појављује у односу на саоптужене и друга лица. Окривљени, наиме, често може злоупотребити ове гаранције које му у одбрани даје Закон о кривичном поступку а то се у животу и дешава. Зато се, сматра ово становиште, са друштвеног становишта појављује као нужно поставити одређену границу коју он у одбрани не треба да пређе, што уједно значи да је друштвено потребно обезбедити средства за борбу против таквих могућих злоупотреба. Треба само замислити случајеве, који се у животу дешавају, да окривљени лажно терети неко лице — било из којих разлога — и да на основу тога дође до кривичног прогона па можда и осуде тога лица, па оценити од какве је потребе предвидети кривичну одговорност окривљенога за лажно терећење трећих лица.

Друго становиште полази од тога да окривљени по нашем Кривичном законнику ни под којим условима и ни на који начин не може кривично одговарати за лажан исказ. Основни аргументи овога становишта би се могли вести на следеће: пре свега, тумачење самих цитираних законских прописа показује да је искључена њихова примена на окривљеника. Узмимо пре свега чл. 283 — кривично дело давања лажног исказа. Овај законски пропис се не може друкчије тумачити сем да је реч искључиво о сведоку, вештаку, преводиоцу или тумачу, што уједно значи да је окривљени искључен. Законодавац, дакле, овим прописом није мислио да обухвати и окривљенога и његов исказ у кривичном поступку, што се, поред осталог, може закључити и из пажљиве анализе објашњења датих уз нацрт Кривичног законика. Исто то може да се закључи и анализом чл. 282: овај законски пропис предвиђа „пријаву“ да је одређено лице учинило кривично дело итд., а то се не може односити на исказ дат у кривичном поступку од стране окривљенога. Затим, до истог закључка мора се доћи и кад се анализи-

рају одредбе Закона о кривичном поступку, а пре свега оне којима је регулисан полпожај окривљенога. Окривљени се третира као процесна странка и процесни субјект. Он може да се брани како хоће. Он може и да се не брани, тј. да не одговара на питања и у том случају, насупрот сведоку, не одговара нити се може принудити да говори. Окривљени се не заклиње на свој исказ — опет насупрот сведоку који може бити заклет. Општи процесни положај окривљенога као странке у кривичном поступку, дакле, није једнак са положајем сведока (поред осталог, окривљени говори о чињеницама које су у некој вези са њиме док са сведоком то није случај). Овај његов општи положај као процесне странке даје му неограничено право одбране које се не може ни на који начин сузити а да се тиме не доведе у питање његова слобода у одбрани како је иста замишљена и достављена у Закону о кривичном поступку. Коначно, у истом смислу говори и општи смисао и дух нашег кривичноправног законодавства. Поред осталог, њега карактерише демократизам и хуманизам који у себе укључују и неограничено право окривљенога на одбрану као и принцип законитости, претпоставку о невиности оптуженога док се супротно не докаже и друга велика демократска начела која су, узгред речено, морале доћи до изражаја већ и у савременом буржоаском кривичноправном законодавству.

Мени се чини да је исправно друго а не прво становиште.

Чињеница је да окривљени може своје право одбране злоупотребити и лажним исказима нанети штете интересима и правима трећих лица, а тиме уједно и правном поретку узетом у целини и да би се друштво на неки начин морало борити против таквих друштвено опасних појава. То је све што је рационално у првом становишту.

Међутим, ова потреба не би смела да нас одведе дотле да уводимо институције које би биле директно супротне општем демократско-хуманитарном духу нашег законодавства, конкретно нашег Закона о кривичном поступку који је, наиме, пошао од одређеног схватања положаја окривљенога као странке у кривичном поступку, па га је и спровео доследно, те се то мора одразити и на овом питању. Ако окривљени има неограничену слободу у праву одбране, онда се ово не може условљавати, делити, степеновати. Свако такво ограничавање, делење, степеновање и условљавање овим или оним, могло би да битно ограничи овако замишљену институцију Закона о кривичном поступку. Ако окривљени није дужан да говори истину — а он то по овом закону није дужан — онда се не може постављати граница и рећи: догде није а одатле јесте дужан да говори истину, или рећимо: јесте дужан у овом случају а није дужан у оном случају. Ако наш Закон о кривичном поступку предвиђа пуну слободу одбране окривљенога у кривичном поступку као процесне странке, онда му се морају за то дати и процесне гаранције. Окривљени доиста јесте и доказно средство

у кривичном поступку, али то не сме да сакрије оно што је овде основно — да је он странка; да је он процесни субјект кривичног поступка и да то доминира његовим општим процесним положајем у овом поступку. Тежиште борбе против могућих злоупотреба ове врсте од стране окривљених треба пребацивати на остале моменте, међу које нарочито долази ово: наши органи кривичног гоњења — укључујући суд — настоје и треба да настоје да што ефикасније раздвајају лажно од истинитога, тј. да чине и учине све што је потребно да лажни искази окривљенога не доведу до штетних последица за трећа лица. У сваком случају била би већа штета ако бисмо овакве евентуалне штетне последице покушали да отклањамо увођењем једне институције која противречи општем духу савременог кривичноправног законодавства, а утолико пре кад је реч о социјалистичкој земљи и њеном кривичноправном законодавству које прожимају и морају да прожимају опште карактеристике нашег социјалистичког друштвеног уређења и наших погледа на друштво и његово уређење.

Мирко Перовић